

NAJDBE KOSTNIH OSTANKOV LEDENODOBNEGA ČLOVEKA NA SLOVENSKIH TLEH

S. BRODAR

Glede na veliko najdišče ostankov neandertalskega človeka v Krapini, tako rekoč na pragu Slovenije, bi pričakovali podobna odkritja tudi na naših paleolitskih postajah. Tem bolj je zato presenetljivo dejstvo, da v že precej številnih po prvi in drugi svetovni vojni načrtno izkopanih in raznovrstne ledenodobne kulture vsebujočih najdiščih doslej ni bilo mogoče ugotoviti prav nobenih kostnih ostankov tedanjega človeka. Vsa poročila o takih najdbah segajo še v dobo pred prvo svetovno vojno in tik za njo. Večinoma je ostalo zgolj pri ugotovitvah, le v enem primeru je tekla razprava kasneje še naprej. Ker so poročila skopa in megljena, brez pravih stratigrafskih podatkov, je njihovo vsebino težko preveriti. Prav posebno otežkočena ali sploh nemogoča pa je točna kronološka opredelitev navedenih najdb. Vendar jih je vredno upoštevati, če že ne zgolj z vidika zgodovine paleolitskega raziskovanja na naših tleh, pa vsaj zaradi evidence v primeru novih najdb, ki bodo prej ali slej prav gotovo še sledile.

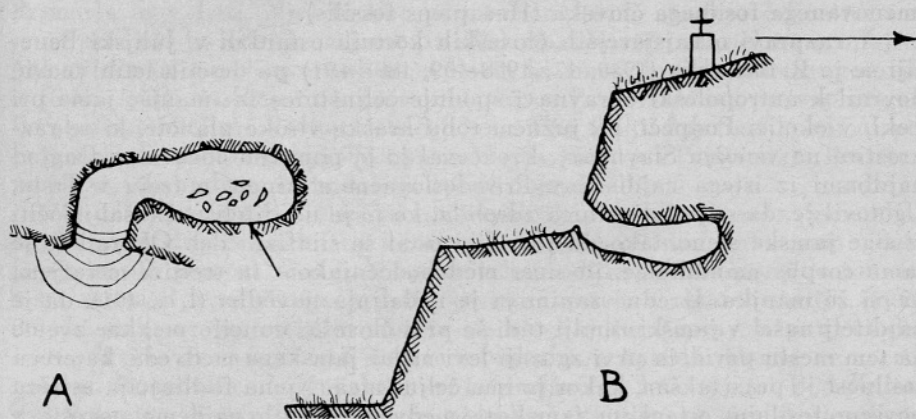
Skoraj po vseh jamah tržaške bližnje in daljne okolice je v zadnjem desetletju preteklega in v prvem sedanjega stoletja kopal K. Moser, gimnazijski profesor v Trstu. Poročila o izkopavanjih je leto za letom pošiljal c. kr. centralni komisiji za umetnostne in historične spomenike na Dunaju. V knjigi »O Krasu in njegovih jamah« je že leta 1899 objavil tudi dodatek o prazgodovini, arheologiji in zgodovini do tedaj izkopanih jam. Čeprav piše večkrat o paleolitskih plasteh in o najdbah kulturnih ostankov paleolitskega človeka, je vendar iz celotnih navedb razvidno, da stare kamene dobe ni dobro ločil od mlajše. Ako v plasti ni našel keramike, je njeno kulturno vsebino (obtolčene kresilnike) kar prisodil paleolitskemu človeku. Pri tem ga niso prav nič motile v isti plasti odkrite kosti domačih živali, n. pr. ovce in kože (1899, 66). Potemtakem je zelo dvomljivo, ali dejansko izvirajo iz paleolitske kulturne plasti človeške kosti, ki jih je izkopal med Nabrežino in Samatorco v jami Na doleh ali Na robah (imenovani tudi Moserjeva jama) in prisodil paleolitskemu človeku (1899, 49). Tako tudi ni nobenega dokaza za paleolitsko starost koščenega obroča, izdelanega iz človeškega atlasa, ki ga je odkril K. Moser (1899, 66) v Vlaški (Vlašci) jami pri Nabrežini v rdeči »glacialni« plasti. Naseljenost v paleolitski dobi tudi za to jamo ni dokazana.

Iz jam okrog Nabrežine pa poznamo še druge najdbe človeških kostnih ostankov skupno s pleistocensko favno. Tako poroča R. Battaglia (1926, 77; 1958—59, 77—78), da je C. Lomi v jami pri Samatorci (Grotta Azzura) izkopal obnem s kostmi jamskih medvedov, volka in raznih kun tudi človeški drugi spodnji premolar. V tej jami je že pred njim kopal tudi K. Moser in jo imenoval Pečina na leskoucah (1899, 49; glej tudi L. V. Bertarelli-E. Boegan, 1926, 329). Nadalje je zaradi bogate pleistocenske favne posebno znana Losova jama pri Gabrovici (Grotta dell Alce), imenovana v starejšem slovstvu tudi Tilde-Grotte ali jama »Na skrkove ogrady« (K. Moser, 1899, 117). V njej je našel R. Battaglia (1926, 77; 1958—59, 77—78) odlomek fibule, ki se zaradi robustnosti in v nekaterih morfoloških znakih razlikuje od mečnice današnjega človeka. Da bi človeški ostanki iz teh jam res pripadali ledenodobnemu človeku, za to v zadnjem primeru samo delna morfološka razlika človeške kosti še ne more biti zadosten dokaz. Prav tako tudi ne istočasna navzočnost kosti pleistocenskih živali. Možna so namreč kasnejša prekopavanja, ki povzročijo zamešavo plasti in njihove vsebine.

V neposredni bližini Nabrežine je jama, v kateri niso odkrili samo ogromnih množin ostankov jamskih medvedov in kosti številnih drugih ledenodobnih živalskih vrst, temveč tudi precej moustérienski kulturi pripadajočega kamenega orodja. Jama Pod Kalom (v tujem slovstvu Pocala) je potemtakem dokazana paleolitska postaja. Med prvimi je kopal v njej že K. Moser (1904, 49), ki je imel dve temenici nedoraslega jamskega medveda za človeški. Kasneje je poročal K. Marchesetti (1910, 28), da sta z E. Neumannom nadaljevala z izkopavanji in našla obnem s kostmi pleistocenske favne (jamski medved, jamska hijena, jamski lev, volk, jazbec, prago vedo, jelen, konj idr.) ter obnem z izdelki iz kresilnika in obdelanimi kostmi jamskih medvedov tudi človeško lopatico. Glede na okolnosti — ne samo zveza z ledenodobno favno, temveč tudi s kamenimi artefakti paleolitskega tipa — bi jo s precejšnjo verjetnostjo smeli prisoditi ledenodobnemu lovcu. Vendar zanesljivega dokaza za tako trditev nimamo. Da bi jo proučil, jo je R. Battaglia (1926, 77; 1958—59, 77—78) iskal v tržaškem prirodoslovnem muzeju, a je ni več našel. Meni, da se je izgubila. Na istem mestu pa omenja iz jame Pod Kalom tudi človeško spodnjo čeljustnico, ki naj bi bila na Dunaju, o kateri pa podrobnosti odkritja niso znane. Tako ne pogošamo samo zanesljivih stratigrafskih podatkov, temveč manjkajo tudi najdbe same, katerih fosilnost in morfologija bi utegnili izpričati ali pa ovreči njihovo pleistocensko starost. Pri tem je vsekakor vredno omenbe, da R. Battaglia (1930), ki je v letih 1926—1929 v jami Pod Kalom prvič strokovno in sistematično raziskoval pleistocenske sedimente, prav nikjer ni naletel na ostanke človeških kosti. Ker je v vhodnem delu jame obstajala tudi dosti znatna poznoneolitska kulturna plast, nikakor ni izključeno, da ne bi starejši raziskovalci pomešali neolitske ostaline s paleolitsko.

Več pozornosti zasluži najdba človeške leve spodnje čeljustnice, ki je sama po sebi in zaradi spremljajočih okolnosti zbudila sum, da utegne pripadati še ledenodobnemu človeku. Odkril jo je že leta 1911 mednarodno priznani entomolog J. Müller, nekdanji ravnatelj tržaškega prirodoslovnega muzeja, v neki manjši severnoistrski jami pri Loki, v okolici Podpeči. Ali je javnost tedaj kaj izvedela o odkritju (morda v dnevnem tisku?), nam ni

znano. Vsekakor pa zvemo kasneje nekaj podatkov o tem iz poročila jamarške raziskovalne skupine »Hades«, ki ga je objavil sam J. Müller (1914, 32). Večja skupina jamarjev, 16 po številu, je dne 16. marca 1913 obiskala Loko v severni Istri. Ob tej priložnosti »je izvedla izkopavanja v nekoč naseljeni jami na strmem obronku visoke planote Matere božje, kjer je poročevalec (J. Müller, op. pisca) pred nekaj leti našel poleg ostankov jamskih medvedov človeške kosti iz paleolitske dobe«. Takrat izkopane kosti so izročili mestnemu prirodoslovnemu muzeju v Trstu. Čeljustnica v tem poročilu sicer ni izrecno omenjena, vendar po vseh okoliščinah ne more biti nobenega dvoma, da jo je razumeti pod splošno oznako človeških

Sl. 1. Talni načrt (A) in podolžni prerez (B) jame nad Loko v severni Istri. Najdišče človeške spodnje čeljustnice označeno v talnem načrtu s puščico. — Po risbi J. Müllerja

Abb. 1. Grundriss (A) und Längsschnitt (B) einer Höhle oberhalb Loka in Nord-istrien. Die Fundstätte des menschlichen Unterkiefers bezeichnet im Grundriss mit Pfeil. — Nach der Zeichnung J. Müllers

kosti. O njej je prvič poročal šele leta 1937 R. Lepori (1937, 27—34, tab. IX). Iz njegovih navedb zvemo, da jo je najditelj J. Müller, ker ni imel nobenega pripravnega orodja pri sebi, izluščil iz zasigane jamske stene kar z golimi rokami. Ohranil se je le srednji del leve spodnje čeljustnice, začenši od podočnjaka do veje, ki manjka. Obradek in desna čeljustnica sta morda obtičala v trdi sigi, ni pa izključeno, da je bila že razbita in brez manjka-jočih delov, ko jo je prekrila siga. Istočasno je J. Müller našel v isti jami v neposredni bližini človeške čeljustnice tudi zobe jamskega medveda. Presoja o fosilnosti kostnega fragmenta odkaže R. Lepori raziskavi mineraloga. V nadaljnjem samo sproži, a ne reši vprašanja, ali gre za ostanek trogloditskega prazgodovinskega prebivalca jame. Pretresa tudi, ali ni zveza z zobmi jamskega medveda le slučajna in ali ni kaka druga zver zanesla čeljustnice od zunaj v jamo, morda celo v geološki sedanjosti. Glede na anatomske in morfološke posebnosti, ki razodevajo veliko primitivnost čeljustnice, a ne prenesejo primerjave s krapinskim materialom, sodi, da fragmenta ni prisoditi pleistocenski prahistorični dobi. Meni, da gre za

kostni ostanek današnjega človeka (*Homo sapiens*), ko je ta živel verjetno še kot divjak.

Kmalu za objavo R. Leporija je kratko obravnaval najdbo iste čeljustnice tudi R. Battaglia (1939, 431—432). Podrobnejših podatkov o najdišču ne navaja, vzemo le, da mu je najditelj J. Müller zaupal proučevanje spodnje čeljustnice, ki ni imela simfizne regije in sklepne veje, v kateri pa so tičali podočnjak, dva premolarja ter prvi in drugi molar. Ugotavlja, da je bil fragment odkrit v družbi z ostanki jamskega medveda. Ker je njegov fizični aspekt prav tak, kakor ga imajo fosilne živalske kosti tamkajšnje pokrajine, meni, da ni nobenega dvoma o pleistocenski starosti fragmenta, da pa po morfoloških znakih pripada nekemu tipu rasnega kompleksa tako imenovanega fosilnega človeka (*H. sapiens fossilis*).

V razpravi o najstarejših človeških kostnih ostankih v Julijski Benečiji se je R. Battaglia (1949, 17; 1958—59, 189—191) po desetih letih vnovič povrnil k antropološki obravnavi spodnje čeljustnice iz »manjše jame pri Loki, v okolici Podpeči, na južnem robu kraške visoke planote, ki se razprostira na vznožju Slavnika«. Proučeval jo je ponovno obenem z drugimi najdbami iz istega najdišča v Prirodoslovnem mestnem muzeju v Trstu. Ugotovil je, da se je čeljustnica zdrobila, ko jo je najditelj poskušal izločiti iz sige jamske stene, tako da je v sigi ostal še simfizni del. Ohranil se je samo corpus mandibulae, in sicer med podočnjakom in tretjim molarjem, ki pa že manjka. Izredno zanimiva je nadaljnja navedba (l. c., 191), da je najditelj našel v jamski zemlji tudi še prvi človeški cuneiforme, kar zvemo na tem mestu prvič, in prvi zgornji levi molar jamskega medveda, katerega fosilnost je prav takšna, kakor jo ima čeljustnica. Njena fosilizacija ustreza povsem fosilnim ostankom jamskega medveda, ki jih najdemo pogosto v rdečih ilovicah mnogih kraških jam. Čeprav bolj zanesljivi stratigrafski podatki manjkajo, je že zaradi tega treba prisoditi človeško spodnjo čeljustnico iz jame pri Loki neki končni fazi zgornjega pleistocena. Glede na morfološke znake, ki jih kažejo corpus mandibulae in zobje, pripadnost neandertalcu ne prihaja v poštev. Prideliti jo je treba neki skupini vrste *Homo sapiens fossilis*, ki je živela v dobi zgornjega paleolitika, čeprav se zlasti po sploščenosti razlikuje od spodnjih čeljustnic znanih rasnih tipov Cro-Magnon, Předmost, Grimaldi, Combe-Capelle in Chancelade.

Da bi ta problem rešil in ugotovil rasno pripadnost, se je R. Battaglia (1949; 1958—59, 191—197) oprl na najdbo človeške lobanje v sosednji hrvaški Istri, ki jo je odkril že leta 1885 C. Marchesetti v manjši jami pri Baderni v okolici Poreča. Podrobnejši stratigrafski podatki zopet niso znani, vemo le, da je tudi ta lobanja tičala v sigi. Ker je njena fosilnost prav takšna, kakor jo ima spodnja čeljustnica iz jame pri Loki, in dosti bolj znatna od vseh drugih prahistoričnih in protohistoričnih človeških ostankov na tem ozemlju, sklepa R. Battaglia, ki jo je antropološko opisal že nekaj let prej (1944, 58), da jo je prisoditi koncu pleistocena ali morda še najstarejšim obdobjem holocena.

Po morfoloških znakih tudi lobanje iz jame pri Baderni R. Battaglia (1949, 17; 1958—59, 192) ni mogel prideliti niti grimaldskemu niti cromagnonskemu mlajšepaleolitickemu tipu. Pripisal jo je pripadniku mediteranske rase, ker se zelo približuje mediteranskim lobanjam iz italijanskih najdišč Romanelli in Maiella, ki po vsej verjetnosti pripadajo h končnim

pleistocenskim fazam. Mediteranskemu tipu pripada tudi sicilska lobanja iz S. Teodora pri Mesini, kjer so jo odkrili skupno z industrijo in favno, ki sta zelo značilni za pozni mlajši paleolitik (P. Graziosi, 1947, 150; C. Maviglia, 1941). Prav ta lobanja pa se po morfoloških znakih silno približuje istrski iz Baderne. Iz vsega tega R. Battaglia (l. c., 195) zaključuje, da je bila mediteranska rasa ob koncu pleistocena vsaj v južni Italiji in ob vzhodni obali že precej močno razširjena, da se je v Italiji nato uveljavila v mezolitiku in jo je pri nas v Škocjanskih jamah pri Divači zaslediti še za časa neo-eneolitika.

Če so zgornji zaključki pravilni, je imela mediteranska rasa kontinuiran razvoj od končnih faz pleistocena globoko v holocen tudi v našem Primorju in v Istri. Njej bi bilo pripisati ne samo spodnjo čeljustnico iz jame pri Loki in lobanjo iz jame pri Baderni, temveč tudi nekatere mlajše-paleolitske in mezolitske kulturne plasti, ki smo jih zadnja leta ugotovili v Roški špilji v sklopu Škocjanskih jam, v Pivški kotlini pa v postajah Betalov spodmol pri Postojni (S. Brodar, 1948; 1956), Županov spodmol pri Sajeveh, Jama v Lozi pri Orehku in Ovčja jama pri Prestranku. Potrebni pa so za tako trditev še nadaljnji boljši dokazi.

O odkritju za naš paleolitik in mezolitik prav gotovo zelo pomembne najdbe, o spodnji čeljustnici v jami pri Loki najditelj sam, kakor smo videli, javno ni nič poročal. Pač pa je prav v letu odkritja izšlo poročilo takratnega ravnatelja tržaškega prirodoslovnega muzeja C. Marchesettija (1911, 26), ki se z vso verjetnostjo nanaša na isto najdbo, čeprav si poročevalec lasti odkritje in navaja tudi nekatere podatke, o katerih drugod ne vzemo ničesar. Ko poroča, da so izkopavanja prejšnjega leta v jami Pod Kalom pri Nabrežini dokazala existenco paleolitskega človeka, nadaljuje, da se mu je »letos« (1911, op. pisca) »posrečilo najti paleolitskega človeka samega«, in sicer »v eni od številnih jam, ki se odpirajo v okolici Podpeči«, kjer je »našel pomešano s kostmi jamskega medveda, jamskega leva in drugih pleistocenskih živali več človeških ostankov«. O ožji lokaciji ni govora, ali navedba, da gre za jamo v okolici Podpeči v Istri, vzbuja sum na jamo pri Loki v okolici Podpeči, kjer je J. Müller isto leto odkril zgoraj obravnavano človeško spodnjo čeljustnico. Te tudi C. Marchesetti izrecno ni omenil, temveč samo več človeških ostankov, toda upoštevati je treba, da je ugotovil R. Battaglia (1958—59, 190) pri pregledu materiala v muzeju tudi človeški cuneiforme, iz česar sledi, da je že tudi J. Müller našel razen spodnje čeljustnice vsaj še eno človeško kost. Tako smemo upravičeno domnevati, da je bila med več ostanki, o katerih govori C. Marchesetti, obsežna tudi spodnja čeljustnica. V nesoglasju z drugimi navedbami navaja C. Marchesetti poleg ostankov jamskega medveda še ostanke jamskega leva in drugih pleistocenskih živali. Ali je ta trditev točna in ali ne sloni le na nepopolnem poznanju paleontološkega materiala, je danes nemogoče dognati. Zelo značilno pa je, da so skupno s človeškimi kostmi navedeni tudi ostanki jamskega medveda. Kljub navedenim razlikam v poročilih po vsem tem ne more biti dvoma, da ne gre samo za isto najdišče, temveč tudi za isto najdbo. Domislek, da bi bil za J. Müllerjem še isto leto kopal v isti jami tudi C. Marchesetti in našel tam še druge človeške ostanke obenem z raznovrstno pleistocensko favno, moremo zavrtni s podatki, ki mi jih je v pismu z dne 11. novembra 1960 ljubeznivo sporočil direktor J. Müller,

dejanski najditelj čeljustnice, za katere se mu tudi na tem mestu iskreno zahvaljujem. Takole piše (prevedeno iz nemščine): »Najdeni ostanek spodnje čeljustnice sem podaril dr. Marchesettiju, ki ga je shranil v svoji muzejski miznici. Ni mi znano, da bi bil Marchesetti tam kopal za menoj, vsaj obvestil me o tem ni nikoli. Vsekakor to ni verjetno, ker se je stari direktor v zadnjih življenjskih letih ukvarjal le s svojo veliko nedokončano 'Floro Julijske Benečije' in bi sploh pravo luknjo (s spodnjo čeljustnico) komaj našel; jaz sam bi se tam težko orientiral, ker imajo te majhne luknje podobne, na vrata spominjajoč vhod.« Po teh pojasnilih se mi zdi evidentno, da je C. Marchesetti, ko je antropološki družbi poročal na Dunaj, imel v mislih najdbo, ki jo je prejel od J. Müllerja.

Končno nas mora zanimati še vprašanje točne lokacije najdišča spodnje čeljustnice, saj bi pri ponovnem raziskovanju dobljeni stratigrafski podatki lahko mnogo prispevali h kronološki interpretaciji najdbe. Kje pravzaprav leži ta jama, ki je po jamarski ekskurziji leta 1915 verjetno ni obiskal več niti najditelj niti kak drug strokovnjak? Zanimalo bi nas tudi njeno domače ime, če ga ima. Treba se je pa tudi vprašati, zakaj je Battaglia, ki je bil v ozkih osebnih stikih z Müllerjem, ni poiskal, saj bi proučitev jamske stratigrafije njegovih zaključke lahko močno podprla.

Naša dosedanja vsekakor nesistematična prizadevanja, da bi jama ugotovili, žal niso bila uspešna. Ko smo leta 1949 kopali v Betalovem spodmolu pri Postojni, smo na nedeljski ekskurziji preiskali podnožje prve stopnje tako imenovanega črnokalskega klifa pod Črnotičami nad vasjo Loko. Čeprav smo dejansko ugotovili več jam, nobena ni ustrezala znanim podatkom. Še najbolj ustrezna se je zdela »Jama Stajelska« (št. 2218 po ital. jamskem katastru), za katero pa mi sporoča direktor J. Müller, da je nikoli ni obiskal. Ponovna ekskurzija za časa črnokalskega izkopavanja je ostala prav tako brez uspeha. Da bi se v bodočnosti posrečilo najti pravo jama, navajamo v naslednjem njeno karakteristiko, kakor jo je dal najditelj direktor J. Müller deloma ustno tovarišu E. Pretnerju, višjemu strokovnemu sodelavcu Inštituta za raziskovanje krasa SAZU v Postojni, deloma pismeno v poklonjenem separatu R. Leporija tovarišu dr. R. Savniku, v. d. upravnika istega inštituta, in piscu tega članka v zgoraj omenjenem pismu.

Jama, kjer je bila pri Loki odkrita človeška spodnja čeljustnica, je treba iskati pod kapelo Matere božje, in sicer na južni strani pod prvo navpično skalno stopnjo. Ta stoji na vzvišku kraške visoke planote v višini 465 m n. m., precej daleč za robom prve skalne stopnje, kar je v profilu (sl. 1 B), ki ga je narisal direktor J. Müller, označeno z daljšo puščico. Na vznožju prve skalne stopnje se horizontalno vrsti več jam, ki so brez imena. Oddaljene so le malo metrov druga od druge. V eni od teh, v majhni, ravni luknji, dolgi okrog 10—15 m, je na mestu, ki je označeno s puščico (sl. 1 A), tičala čeljustnica v zasigani jamski steni, nekaj decimetrov od tal. Pred jama, katere vhod je okrog 1 m širok, je v terenu manjša kotanja. Tla v nizki jami vise od početka rahlo navzdol, hoja v jami je večinoma le sklonjeno mogoča.

Drugih podatkov o jami nimamo, a še ti so bili izrečeni ali zapisani po spominu šele po dolgih letih. Ker se teren po preteku več desetletij lahko močno spremeni, je seveda vprašanje, ali bo sploh še mogoče ugotoviti pravo jama nad Loko, iz katere izvira poznopaleolitska ali morda že mezo-

litska, mediteranski rasi prisojena spodnja čeljustnica. Vsekakor bi bila nadaljnja prizadevanja, da končno le najdemo za naš paleolitik gotovo izredno pomembno najdišče, zelo potrebna.

Omeniti je končno še najdbo, ki jo je poslal v presojo prof. F. Seidl iz Novega mesta prof. D. Gorjanoviću-Krambergerju v Zagreb. V spremnem pismu (z dne 12. septembra 1919) mu sporoča, da izvira poslani »fragment fibule na kosu apnene sige«, katerega se drže drobci lesnega oglja, torej »znaki človeške prisotnosti«, iz jame v apnencu pri Luknji, 5 km SZ od Novega mesta. Z vprašanjem naznači tudi domnevo, da gre za najdbo »iz diluvija«. V paleontološki zbirki Geološkega inštituta univerze v Zagrebu je ta fragment odkril leta 1956 M. Malez, kateremu se za obvestilo toplo zahvaljujem. Obenem s fragmentom je ohranjen na posebnem lističu tudi odgovor prof. Gorjanovića, napisan s svinčnikom. Izrazajoč se zelo previdno, meni, da gre za fibulo »možda od čovjeka«, ki je »po svoj prilici diluvijalna«. Le težko je dvomiti, da ne bi bilo najdišče fibule istovetno z jamo pod razvalino gradu Luknja, v nadmorski višini okrog 180 m. tik nad izlivom Prečne (ponikalnice Temenice), ki se pri Zalogu izliva v Krko. Ob visokem vodostaju je jama zalita z vodo. Pri obisku leta 1938 smo opazili v gruščnatih, s trdo sigo mestoma zasiganih jamskih tleh sledove lesnega oglja in posamezne drobce človeških kosti. Vse okolnosti, zlasti zdobljenost kosti, so močno spominjale na poznoneolitsko kulturno plast Ajdovske jame pri Krškem, ki smo jo prav tedaj raziskovali (S. Brodar-J. Korošec, 1953, 20). Da je F. Seidl skoraj 20 let prej našel v jami fragment človeške fibule in domneval njeno pleistocensko starost, nam je bilo tedaj popolnoma neznano. Zato je bilo tem manj ovire za naglo prisojjo površinske plasti holocenu. Podrobnejših kasnejših raziskovanj doslej v jami še ni bilo. Po vseh podatkih, ki jih imamo, je vsaj za sedaj najbolj verjetno, da človeške kosti iz jame pri Luknji niso paleolitske starosti.

S tem menimo, da so izčrpane vse navedbe, ki so prisojale posamezne na slovenskem ozemlju najdene človeške ostanke ledenodobnemu človeku. Da gre v vseh primerih za jamska najdišča, ne preseneča, saj so svoje dni iskali »jamskega človeka« predvsem v jamah. Videli smo, da izvirajo vse domneve ali trditve še iz časa pred prvo svetovno vojno in tik po njej. Nasprotno pa nimamo kasneje, ko so se na slovenskem svobodnem in okupiranem ozemlju začela sistematična raziskovanja paleolitskih postaj, nobenih najdb kostnih ostankov ledenodobnega človeka. Že to dejstvo, ki izpričuje, da so človeške ostanke vsebujoča paleolitska najdišča silno redka, nam je narekovalo glede starejših podatkov skrajno previdnost. In res se je izkazalo, da za paleolitsko starost navedenih človeških ostankov nimamo nobenega zanesljivega dokaza. Edinole najdbo spodnje čeljustnice iz neznanе jame nad Loko v severni Istri smemo s precejšnjo gotovostjo prisoditi pleistocenskim finalnim fazam. Koristno pa bi bilo tudi to najdišče, če bi se ga posrečilo ugotoviti, znova proučiti.

Literatura

- Battaglia R., 1926, Paleontologia e Paletnologia delle grotte del Carso. — L. V. Bertarelli-E. Boegan, Duemila Grotte. Milano. P. 75.
 Battaglia R., 1950, Notizie sulla stratigrafia del deposito quaternario della Caverna Pocala di Aurisina. — Le Grotte d'Italia, VIII. Postumia.

Battaglia R., 1959, L'uomo fossile nel Veneto. — Atti del Reale Istituto Veneto di scienze, lettere ed arti, XCVIII. Venezia.

Battaglia R., 1944, Cranio umano preistorico scoperto in una caverna presso Mompaderno in Istria (Venezia Giulia). Contributo alla craniometria delle popolazioni miolitiche e neo-eneolitiche. — *Le Grotte d'Italia*, serie 2^a, vol. V. Trieste. P. 58.

Battaglia R., 1949, I più antichi resti umani rinvenuti nella Venezia Giulia. — Atti e Mem. della Soc. Istriana di Arch. e Storia Patria, I. Venezia. P. 17.

Battaglia R., 1958—59, Preistoria del Veneto e della Venezia Giulia. Roma.

Bertarelli L. V.-Boegan E., 1926, Duemila Grotte. Milano.

Brodar S., 1948/49, Betalov spodmol — ponovno zatočišče ledenodobnega človeka. — *Proteus*, XI. Ljubljana. P. 97—106.

Brodar S., 1956, Ein Beitrag zum Karstpaläolithikum im Nordwesten Jugoslawiens. — Actes du IV Congrès International du Quaternaire, II. Roma. P. 737—742.

Brodar S.-Korošec J., 1953, Ajdovska jama. — Razprave III razr. za zgod. in družb. vede SAZU. Ljubljana.

Graziosi P., 1947, Gli uomini paleolitici della grotta di S. Teodoro. — Riv. di Scienze Preistoriche, II. Firenze. P. 130.

Lepori R., 1957, Cenni preliminari su un ritrovamento di mandibola umana fossile in una caverna dell'Istria settentrionale. — Atti del museo civico di storia naturale Trieste, XIII/2. Udine.

Marchesetti C., 1885, Recenti esplorazioni di antichità nell'Istria. — *Bullett. Paleont. Ital.*, IX. P. 125.

Marchesetti C., 1910, Bericht aus Triest. — Sitzungsberichte der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, 1909—1910. P. 28.

Marchesetti C., 1911, Bericht aus dem Küstenlande. — Sitzungsberichte der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. P. 26.

Maviglia C., 1941, Scheletri umani del Paleol. super. rinvenuti nella grotta di S. Teodoro. — Arch. Antrop. Etnol. LXX. Firenze.

Moser K., 1899, Der Karst und seine Höhlen. Triest.

Moser K., 1904, Bericht über die Ausgrabung in der Höhle am »roten Felde« oder auch Podkalem (Pokala) genannt. — Sitzungsberichte der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. P. 38—41.

Müller J., 1914, Bericht der Höhlenforschungsabteilung »Hades« für das Jahr 1913. — Jahresber. Sekt. Küstenland des D. u. Oe. A. V. 1913. Triest. P. 26—36.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Knochenfunde des Eiszeitmenschen auf dem slowenischen Boden

Mit Hinblick auf die vielen Knochenreste des Neandertalmenschen in der eng an Slowenien angrenzenden kroatischen Fundstelle Krapina ist es gewiss auffallend, dass auf slowenischem Gebiet in den zahlreichen nach dem ersten Weltkrieg bisher entdeckten, verschiedenen paläolithischen Kulturstufen zugehörigen Fundstellen keine Knochenreste eiszeitlicher Menschen festgestellt werden konnten. Sämtliche Angaben und Berichte über derartige Funde stammen aus der Zeit vor dem ersten Weltkrieg oder knapp nachher. Folgend werden sie einer Überprüfung unterzogen.

Für die von K. Moser (1899, 49) in der Höhle Na doleh (genannt auch Na robeh oder Mosershöhle) bei Nabrežina in Küstenland angeblich aus einer paläolithischen Kulturschicht ausgegrabenen, dem Eiszeitmenschen zugeschriebenen Knochen kann ein Beweis ihres pleistozänen Alters nicht erbracht werden. Der Berichtersteller hatte offensichtlich vom Paläolithikum eine vollkommen unrichtige Vorstellung. Deshalb ist das paläolithische Alter auch dem von ihm in

der Vlaška jama bei Nabrežina entdeckten, aus einem menschlichen Atlas ausfertigten Knochenring (K. Moser, 1899, 66) durchwegs abzusprechen.

Menschliche Reste, welche gemeinsam mit den Knochen pleistozäner Tierarten (hauptsächlich von Höhlenbären) in noch weiteren Höhlen der Umgebung von Nabrežina ausgegraben worden sind, wurden als dem Eiszeitmenschen angehörige Funde angesprochen. Unter diesen Umständen meldete R. Battaglia (1926, 77; 1958—59, 77—78) einen zweiten unteren menschlichen Prämolare aus einer Höhle bei Samatorca (Grotta Azzura) und eine menschliche Fibula aus der Losova jama (Grotta dell Alce, Tildegrotte). In beiden Fällen ist eine Vermischung pleistozäner Schichten mit holozänem Material nicht ausgeschlossen. Durch eine nur geringfügige morphologische Abweichung kann das paläolithische Alter der Fibula nicht bewiesen werden.

In der Höhle Pod Kalom (Pocala), gleichfalls bei Nabrežina, wurden mächtige Schichten festgestellt, welche nicht nur eine reiche pleistozäne Fauna, sondern auch sichere Paläolithartefakte (Moustérien) enthielten. Hier fand schon K. Marchesetti (1910, 28) ein jetzt nicht mehr auffindbares menschliches Schulterblatt. Aus derselben Höhle erwähnte R. Battaglia (1926, 77; 1958—59, 77—78) auch einen menschlichen Unterkiefer. Stratigraphische Angaben über diese Funde sind unbekannt, die Funde selbst nicht mehr erhalten. Es ist bezeichnend, dass die systematische Ausgrabung R. Battaglias (1950) keine paläolithischen Menschenreste ergab. Da in dieser Höhle auch eine spätneolithische Schicht existierte, kann man annehmen, dass die früheren Ausgräber den neolithischen Höhleninhalt mit dem paläolithischen vermischten.

Zu erwähnen ist noch ein Fibulafragment auf einem Sinterstück, dem auch Holzkohlereste anhafteten, aus einer Höhle beim Schloss Luknja in der Umgebung von Novo mesto. Über diesen Fund äusserte sich brieflich (12. September 1919) der Krapinaerforscher Prof. D. Gorjanović-Kramberger, dass es sich allem Anschein nach um eine menschliche Fibula aus dem Diluvium handelt. Ein Vergleich jedoch mit den Fundumständen in der Ajdovska jama bei Krško (S. Brodar-J. Korošec, 1953, 20) spricht eher für die Annahme, dass das Fragment einer spätneolithischen Schicht zuzuschreiben ist.

Mehr Interesse verdient der Fund eines menschlichen linken Unterkiefers, welchen der seinerzeitige Direktor des Naturhistorischen Museums in Triest J. Müller schon im Jahre 1911 in einer kleinen Höhle bei Loka, in der Umgebung von Podpeč in Norddistrien, aus der versinteren Höhlenwand herauslöste, zugleich aber in der Höhle auch Höhlenbärenreste entdeckte. Zweifellos auf diesen Fund bezieht sich (mit Rücksicht auf die briefliche Mitteilung vom Finder J. Müller am 11. November 1960) auch der Bericht C. Marchesettis (1911, 26). Darin wird die Behauptung aufgestellt, dass es ihm gelungen ist, in einer Höhle bei Podpeč »den paläolithischen Menschen selbst zu finden«. Der Unterkiefer wird hier allerdings nicht erwähnt und die Rede nur von mehreren menschlichen Knochenresten, welche gemeinsam mit den Resten des Höhlenbären, des Höhlenlöwen und anderer pleistozäner Tierarten gefunden worden sind. Dass in der Höhle nicht der Unterkiefer allein, sondern auch noch andere Menschenreste entdeckt wurden, ist auch aus einer Mitteilung von J. Müller (1914, 52) zu ersehen. Neben Höhlenbärenresten sind hier auch menschliche Knochen aus der Paläolithzeit angegeben. Als R. Battaglia (1949, 17; 1958—59, 189—191) viel später das im Naturwissenschaftlichen Museum in Triest erhaltene Material studierte, fand er tatsächlich noch einen menschlichen Knochen (cuneiforme, l. c., 191).

Die erste Beschreibung und Wertung des Unterkiefers aus der Höhle bei Loka gab R. Lepori (1957, 27—34, Taf. IX). Er weist auf seine primitiven anatomischen und morphologischen Merkmale hin und spricht die Meinung aus, dass es sich um ein Fragment des *Homo sapiens* handelt, als dieser wahrscheinlich noch im wilden Zustande lebte. Den Unterkiefer unterzog nachher einer gründlichen anthropologischen Bearbeitung R. Battaglia (1959, 451—452; 1949, 17; 1958—59, 189—191). Mit Hinweis auf die gleiche Fossilisation, wie sie bei den Höhlenbärenknochen jungpaläolithischen Rassentypus zugewiesen werden kann, einer Endphase des oberen Pleistozäns zu. Seiner Meinung nach entspricht der Unterkiefer der mediterranen Rasse, was er mit dem Funde eines mediterranen Menschenschädels aus einer Höhle bei Baderna in der Umgebung von Poreč (Istrien) bekräftigt. Angeblich war die mediterrane Rasse gegen Ende des Pleistozäns im Süden schon sehr verbreitet (italienische Fundstellen Romanelli, Maiella, S. Teodoro bei Messina).

Die Stratigraphie der Fundstelle des Unterkiefers, welche eine endgültige Aufklärung dieses wichtigen Fundes geben könnte, ist völlig unbekannt. Eine nachträgliche Ausgrabung in der Höhle wäre gewiss sehr notwendig. Leider ist ihre genaue Lokalität bisher gleichfalls unbekannt geblieben, wenn auch einige Versuche, dieselbe zu finden, unternommen wurden. Nach den Angaben J. Müllers wird die Beschreibung der Umwelt, wo sie zu suchen wäre, gegeben.